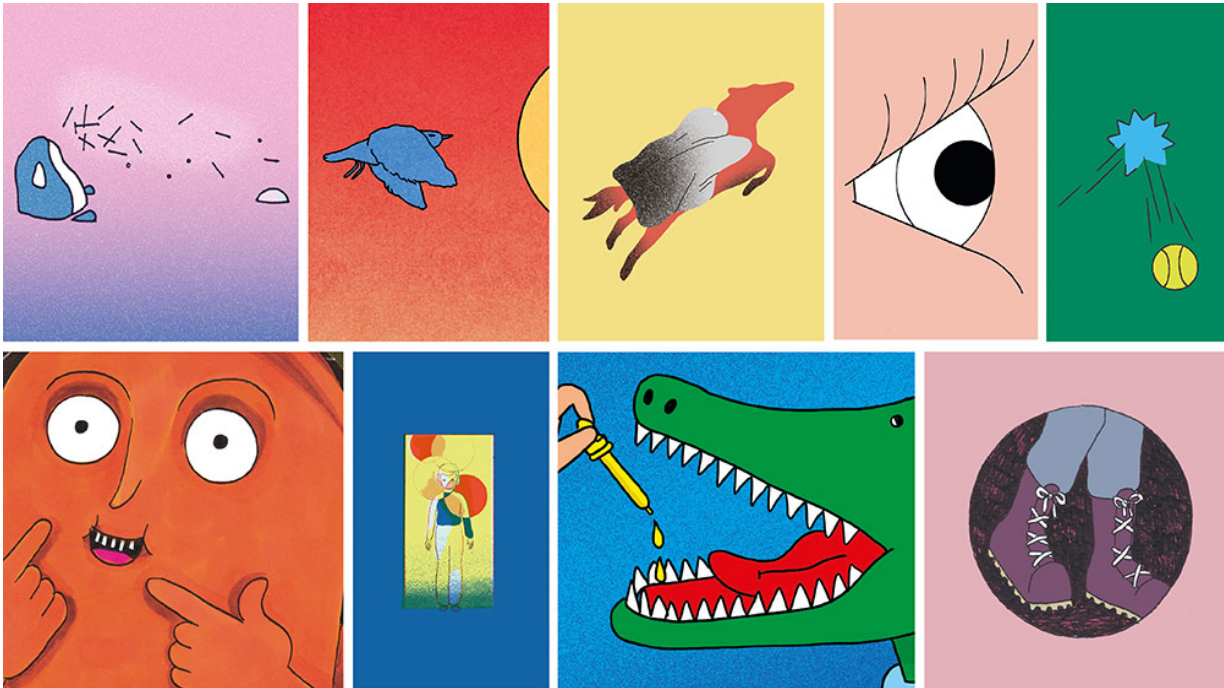

Exposició

«Constel·lació gràfica»

Joves autors de còmic d'avantguarda

Proposta didàctica

Proposta elaborada per Ignasi Parron Lagunas, professor de Filosofia, en el marc de la col·laboració entre el CCCB i l'Olimpiada de Filosofia de Catalunya (OFC).

Orientació per a la guia:

Les activitats que llegireu en aquesta guia han resultat ser unes poques de les tantes que ben segur podem imaginar per a una exposició tan rica en matisos i conceptes.

En aquesta fantàstica mostra d'art trobareu alguns temes clau a partir dels quals, tirant el fil, hem arrencat reflexions per treballar preferentment de manera grupal. La filosofia dona per això, on trobem la diversitat de pensaments, juntament amb els mecanismes dialèctics, una riquesa que pensem que ens permetrà explorar-los. També trobarem referències a la sociologia, que ens servirà per donar tractament als problemes més contemporanis que suggereixen i pateixen els autors millennials protagonistes.

Preferiblement, haureu de treballar a classe els conceptes previs per després poder fer un bon aprofundiment a les activitats, que estaran basades en preguntes, observacions i idees que trobareu a les sales de l'exposició.

Des de l'Olimpíada de Filosofia de Catalunya desitgem que aquesta guia us pugui servir per gaudir i complementar la meravellosa exposició que ens ocupa.

Abans de fer la visita

1. En un debat obert inicial a classe, plantegeu-vos la pregunta: "El còmic és cultura?". Quines característiques l'inclouen, o no, en aquesta faceta humana?
2. Què és *l'autoedició*? Saps què és un *fanzín*?
3. Per què creus que aquesta exposició està dedicada a autores i no a autors? Raona la resposta en un grup de companyes i companys.
4. Podries dir què és una generació? Podeu fixar un interval de temps que ho defineixi, o és més aviat difús?
5. Busca i consensua amb els teus companys i companyes el significat de la construcció lingüística «generació millennial».
 - a. Trobeu les etiquetes anàlogues a aquesta que s'han anat assignant a les diferents generacions fins avui dia.
 - b. Qui fa aquesta assignació? Amb quina finalitat?
6. Què creieu que vol dir la «meritocràcia»?
 - a. Què s'hauria de complir en una «societat meritocràtica»? Justifica la resposta.

- b. Enumera alguns elements o mecanismes concrets de la societat en els quals podem apreciar aquesta lògica.
7. És necessari el mercat perquè hi hagi art, en aquest cas el còmic? Justifiqueu la vostra resposta.
8. A través de quines xarxes socials difondries tu la teva obra si fossis dibuixant?
9. Quin és el «capitalisme de plataformes»? Per què actualment és tan important?
10. Parla i consensua amb les companyes i companys què és una «relació líquida».
11. Saps què és el «capital cultural»?
12. Què vol dir «privatitzar un bé comú»? Quines implicacions hi trobeu? Enumera-les de més a menys rellevants segons el seu efecte sobre el gruix de la societat.
13. Busca què significa el concepte «biohacking» i esbrina a quin entorn s'aplica.
14. Cerca què vol dir «atomització» en mecànica de líquids, et servirà més endavant.
15. La periodista nord-americana Naomi Klein parla així al seu llibre *La doctrina del xoc*:
- “En moments de crisi, la població està disposada a lliurar un poder immens a qualsevol que afirmi disposar de la cura màgica, tant si la crisi és una forta depressió econòmica com si és un atemptat terrorista.”*
- Hi estàs d'acord? Raona i justifica la teva resposta.
16. Què vol dir que una obra és «costumista»? Posa algun exemple d'alguna sèrie televisiva que hagi vist en la que es pugui aplicar aquest adjectiu.
17. Tu creus que l'aïllament físic de les persones pot arribar a ser un problema per qui ho pateix? Justifica la resposta des del teu propi punt de vista.
- a. Saps què és un *hikikomori*? Llegeix aquest article per descobrir-ho:

<https://www.bbc.com/mundo/vert-fut-47212332>

18. Mira't el documental emès al programa *Sense Ficció* "Pastilla busca malaltia":

<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/sense-ficcio/pastilla-busca-malaltia/video/5595791/>

I plantegeu un debat a classe sobre l'opinió del Doctor Joan Ramón Laporte en l'ús i abús dels medicaments al nostre sistema de salut pública català i contrasta'l amb l'opinió d'Antoni Esteve, president de Farmaindústria i impulsor del codi ètic de la indústria farmacèutica espanyola.

19. Esbrina què és la «bioètica». Pensa en algunes situacions en què pugui ser útil.

20. Saps en què consisteix un «canvi social»? Saps quins són els mecanismes que hi actuen? La cultura pot ser un motor per al canvi social? Fes una pluja d'idees en un debat obert a classe, incloent-hi exemples que tinguis presents en el teu entorn, tant de fenòmens d'àmbit local com global.

a. Ampliació: Llegeix aquestes unitats de l'IOC per descobrir més detalls.

https://educaciodigital.cat/ioc-batx/moodle/pluginfile.php/11625/mod_resource/content/4/7.%20Conflicte%20social%20.%208.%20El%20canvi%20social.pdf

21. Penses que avui en dia hi ha precarietat laboral? Algunes autores que exposen en aquesta mostra tracten aquest tema en les seves obres per trobar-se afectades en primera persona. Defineix precisament el límit que posaries tu per definir una feina com a precària o no.

22. Quantes crisis heu conegut en la vostra vida? Enumereu-les treballant en grups heterogenis.

23. Què en penses de l'augment de les malalties mentals entre els joves? Trobes alguna causa relacionada amb alguna característica del moment històric en què vivim?

24. Podries definir genèricament què és un *innatisme*? Coneixes què diu René Descartes sobre les idees innates? Aquí tens un fragment de les *Meditacions metafísiques* on ho explica:

"Quan dic [...] que una idea ha nascut amb nosaltres, o que està impresa naturalment en les nostres ànimes, no vull dir que estigui sempre present al nostre pensament: si així hagués de ser, no n'hi hauria cap d'aquest gènere. Només vull dir que en nosaltres mateixos resideix la facultat de produir-la."

25. Què és una *avantguarda* en l'àmbit artístic?

26. Què vol dir *transgredir*? Es pot aplicar a les normes de comportament social?

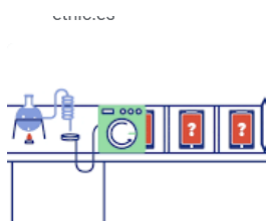
0. Introducció: El còmic com a sistema.

1. Observa la riquesa de festivals de còmic que es presenten en aquesta primera sala.
 - a. Què vol dir per tu el fet que siguin publicacions o edicions *independents*¹, mentre, per contra, el títol de la secció de l'exposició tracta el còmic com a sistema d'interaccions i de relacions entre autors?
 - b. Què imagines que vol dir el text del plafó quan diu «vells protocols d'ingrés a la indústria»? Ho veus com un aspecte a superar?
2. El plafó que parla del ressò del còmic als Estats Units menciona una suposada «mirada masculina» hegemònica en el món del còmic. Seguidament, i connectat amb això, sota les piles de còmics manga, trobem la frase «subjectivitats femenines».
 - a. Creus que existeix alguna sensibilitat diferenciada segons el gènere?
 - b. Al còmic manga hi podem trobar elements que siguin més afins a un gènere que a un altre? Justifica la resposta.
 - c. Si és així, a què pot ser degut? A la influència de la societat (que sigui una construcció), o a la mateixa constitució de cada gènere (sent així un innatisme)? Dona raons que justifiquin la teva resposta.
 - d. Podria ser llavors que la forma d'expressar d'un autor o un corrent artístic modifiqui (influenciï) als lectors i que així es trenquin prejudicis? Posa algun exemple fora del món del còmic.
3. Al text "MILLENNIALS: UNA GENERACIÓ EN DISPUTA" es parla d'aquesta generació i de com els afecta la tecnologia i el món virtual.
 - a. Creus que els afecta de manera diferent en què t'afecta a tu?
 - b. Què creus que vol dir «l'imperatiu neoliberal d'hiperproductivitat» al text? Explica-ho en les teves paraules.
 - c. Penses que és democràtica la tecnologia? O pel contrari penses que més aviat es tracta d'una tirania que es materialitza a través dels dispositius? Per ajudar-te, pots llegir el següents articles que parlen sobre aquest tema i sobre el control social:

¹ Al cartell del GRAF del 2022: "CÒMIC D'AUTOR I EDICIÓ INDEPENDENT".

<https://lamenteesmaravillosa.com/las-10-estrategias-de-manipulacion-masiva-segun-noam-chomsky/>

<https://ethic.es/2019/02/tecnologia-amenaza-democracia/>

- d. Provoca un augment del capital cultural, la utilització de la tecnologia? Justifica la resposta.
4. Al text “LA LENTA CANCEL·LACIÓ DEL FUTUR” fins i tot es parla de «crisi de salut mental» a causa de la falta d’esperança i la precarietat. Veus tu que es produeixin mobilitzacions socials en protesta per l’estrès, la frustració, etc. que acompanyen a aquesta generació? Si és que no, quina explicació li podries donar? És possible llavors algun tipus de canvi social en aquestes condicions de vida?
5. Cerca el significat de «contracultura» al web i respon a aquestes preguntes raonadament:
 - a. Quan una acció o un moviment creus tu que deixa de ser contracultura per passar a ser cultura oficial?
 - b. Quin és el valor principal de la contracultura? O dit d’una altra manera, on recau la seva força?

1. ROBERTA VÁZQUEZ

1. Aquesta autora fa un ús quasi terapèutic de l’humor a les seves obres per tractar temes tan sensibles com l’augment de

la depressió o de l'ansietat en el seu entorn. Si ja has mirat el documental emès al programa *Sense Ficció* "Pastilla busca malaltia"² on es tracta el tema de la relació entre la indústria farmacèutica i les malalties mentals diagnosticades, ara podràs respondre a les preguntes:

- a. Per què creus que el temps que vivim és propici a la diagnosi de trastorns mentals? Té relació amb el «biohacking»? Dona alguna raó i justifica-la.
 - b. Creus que l'*hiperdinamisme* del sistema econòmic neoliberal té alguna cosa a veure?
 - c. Des de la teva perspectiva adolescent, veus saludable (i, per tant, viable) un sistema productiu en què ha desaparegut l'estabilitat laboral?
2. Al cartell "Me quejo de todo en las redes sociales" (2018), l'autora presenta la paradoxa entre la queixa des del malestar, i dels efectes de les nostres pròpies accions, que semblen alimentar això precisament.
- a. Així vist, creieu que som partícips d'allò que no ens deixa viure? Com és possible?
 - b. Reflexa això una contradicció pròpiament humana i insuperable? Potser un innatisme? O simplement és una trampa consumista de què no podem escapar? Analitza-ho preferentment en grup.

2. BÀRBARA ALCA

1. Al llibre *Modernitat líquida*, el sociòleg i filòsof Zygmunt Bauman diu:

"La cultura líquida moderna ja no sent que és una cultura d'aprenentatge i acumulació, com les cultures registrades als informes d'historiadors i etnògrafs. A canvi, se'ns apareix com una cultura del despreniment, de la discontinuïtat i de l'oblit."

Pots trobar alguna relació entre aquest concepte i el que l'autora comenta a la locució, quan diu que sent una certa impossibilitat per poder madurar?

2. Trobes alguna analogia entre la idea de solitud en les relacions que expressa la instal·lació CRINGER, i la forma en què treballa l'autora mesclant als personatges atributs d'objectes i d'humans? Justifica la resposta en funció a la idea d'identitat líquida que exposa Bauman:

"En la modernitat líquida la identitat és temptada pel relativisme i les ambivalències

² <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/sense-ficcio/pastilla-busca-malaltia/video/5595791/>

de les normes ètiques actuals, com també per les identitats de posar i treure, efímeres i superficials amb què la vida de consum ens sedueix, atrapa, explota i deprimeix”.

3. Ampliació: En parelles, cerca al Google una paraula que la teva companya conegui i tu desconeguis completament. Una vegada el cercador hagi bolcat els resultats, comprova si pots reconèixer quina de les opcions és la que et dona el resultat que vols saber? Què passa?
4. Plató escriu al Menó (80): *“I com cercaràs, Sòcrates, el que no saps ni poc ni gaire què és?”*. Creus que es pot aprendre *ex nihilo*³? Raona la resposta.

3. CONXITA HERRERO

1. Veus algun tret característic dels nassos d’alguns dels personatges que dibuixa la Conxita? Fes-ne una interpretació lliure. Quina explicació li podries donar a aquesta característica?
2. Ara suposem que això ens evoca un estat d’ànim des del qual ens relacionem amb els altres. Aristòtil diu que: *“L’home és un ésser social per naturalesa.”*
Hi estàs d’acord? Justifica la resposta.
3. En quina mesura penses que ens afecten les emocions en les relacions socials? Posa exemples de situacions a les xarxes socials que hagi viscut.
4. Podem arribar a la manca d’entesa quan seguim les nostres emocions sense tractar-les, sense processar-les? Podem dir que som esclaus de les passions quan obrem únicament sota el seu dictat?
5. David Hume deia que: *“La raó és, i només ha de ser, esclava de les passions.”*
Hi estàs d’acord? Justifica la teva resposta.

4. NADIA HAFID

1. A la instal·lació que ha presentat la Nadia, es pot veure una persona en tres actituds dins el mateix espai. Et sona a quan estaves

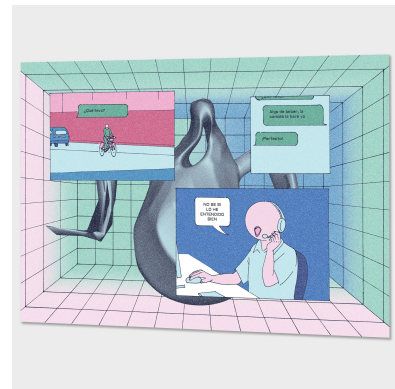
³ «Des del no-res», sense cap coneixement previ.

confinada a casa en temps de pandèmia?

2. Podries imaginar-te com a un Robinson Crusoe⁴ en una illa deserta sol durant anys, parlant solament amb tu mateixa? Creus que la solitud i l'atomització a la societat és un estat natural de les persones? Justifica la resposta posant exemples.
3. Cita alguns pros i alguns contres sobre les facilitats de connexió interpersonal que gaudim actualment.
4. Les persones som subjectes corporis (això és així, fins al dia d'avui), però a la vegada en l'actualitat, tenim una part del que som que únicament està representada dins del món digital. Creus que té el mateix caràcter *ontològic*⁵? Raona la resposta.

5. MARTA CARTU

1. La Marta inclou en la seva obra referències gràfiques a l'*hiperconnexió*. Inclou finestres d'aplicacions informàtiques a les seves vinyetes que aconseguen matisar el missatge aportant-li un caire de virtualitat. Però a la vegada, la materialitat, el tacte, la textura, la profunditat, també hi són presents. Ella tracta l'espai a la seva obra com un element transformador. Utilitza la forma de presentar la història per modular-ne el contingut.

Opina sobre aquesta pregunta: quan la forma en la qual es presenta una obra trenca amb la norma, està aportant bellesa a l'obra? El fet diferencial, el fet trencador, afecta el mode de percepció del receptor en el seu context? Raona la resposta.

2. Creus que es pot expressar una textura material amb un dibuix 2D? D'on surt aquesta sensació llavors? Quines facultats del pensament hi intervenen? Es tracta d'una construcció de la realitat per part del subjecte? O simplement memòria?
3. Ampliació: Mira aquest vídeo de l'Enric d'Addictes a la Filosofia:
<https://www.youtube.com/watch?v=F6HstBW8IX4>
i respon a la darrera pregunta emprant els termes kantians de *noümen* i *fenomen*. Ànims!

⁴ Llibre de Daniel Defoe.

⁵ Essencial. Té la mateixa categoria de ser?

6. MIRIAMPERSAND

1. L'autora ens parla de la realitat com si fos una *demo* de la dark-web, així ho trobareu al plafó *Internet Sublime*. Semblaria com si la seva obra fos un experiment on trobés eines per descriure situacions possibles i jugar-hi. Els mons possibles són una referència constant en les seves vinyetes, tant en l'àmbit gràfic com en el conceptual, i així queda reflectit a la porta vermella que ha creat aquesta dibuixant per sortir de la seva mostra.
 - a. Com veus tu la possibilitat de mons paral·lels?
 - b. I com podríem saber si vivim en un món real? O sigui, saber cert que ningú ens està enganyant i ens està fent veure allò que vol?⁶ Raona la resposta.
2. Coneixes el món que va descriure Ray Bradbury al seu llibre *Fahrenheit 451*? Pots mirar aquest tràiler per saber-ne una mica:

<https://www.youtube.com/watch?v=ek0HkV7y4w8>

3. Què hi ha de realitat en aquesta distopia? Pots imaginar una analogia entre els elements que surten al text de Bradbury amb el control de la informació i el coneixement exercit actualment a les xarxes? Pren com a exemple els algoritmes.

7. GENIE ESPINOSA

1. Creus en la creació com a procés transformador de l'artista? Pot ser com a cura com insinua ella? Creu possible l'existència d'un factor transformador en l'artista, que arribi a la cultura, i que finalment provoqui canvis a la societat? Troba raons a favor i en contra, i si trobes, algun exemple.

⁶ El geni maligne de Descartes ho intenta a les Meditacions metafísiques.

2. La Genie ens presenta uns cossos amb dimensions fora dels estereotips. Treballa la normativitat del cos amb l'exageració de les corbes, dels cossos arrodonits. Creus que efectivament el gènere i la normativitat, com diu Judith Butler, es poden desconstruir amb accions? Amb un discurs? I amb art?
3. Llegeix el glossari que ens ofereix SUBTRAMAS⁷ i extreu què vol dir el concepte de «performativitat»⁸ de la filòsofa Judith Butler.

8. ANA GALVAÑ

1. L'Ana troba forats a les seves obres en els que els personatges viatgen en el temps. Us imagineu una tenda de menjars preparats que regalin viatges en el temps com a *Tarde en Mc Burguer's*? Doncs això voldria dir veure el teu jo del futur. Com es podria conjugar això sense que es produeixi una contradicció? Raona la resposta.
2. Seria agradable veure el teu jo futur? Seria una visió completament humana? Veuries la teva presència sense ser tu? Què diries si seguissis estrictament la tesi *mecanicista* de Thomas Hobbes expressada en el text següent?:

“...el cos com a màquina natural sotmesa a la successió estricta de causes i efectes, tenint com a propietats naturals desitjar i obrar, és a dir, deliberar i moure's en funció de la primera circumstància que és el desig.”

9. MARIA MEDEM

1. Observeu el plafó *Cenit* (Apa Apa Còmics, 2018). Podríem dir que la Maria utilitza recursos gràfics que alteren la nostra percepció dels símbols quotidians. Per exemple: la taula allargada pot transmetre diferents sensacions, oi? Una podria ser la solitud, la calma, etc. Suposem que ens expressa una deformació del temps i que ens formulem aquestes preguntes:
 - a. Esteu d'acord en el fet que el temps percebut s'estira o s'arronsa? Podem percebre el temps de manera diferent depenent del punt de vista o de l'estat

⁷ <http://subtramas.museoreinasofia.es/es/anagrama/performatividad>

⁸ En la filosofia del llenguatge i la teoria dels actes de parla, els enunciats performatius són oracions que no només descriuen una realitat determinada, sinó que també canvien la realitat social que descriuen.

d'ànim?

- b. I si pensem en les coses? Els objectes que ens trobem a la realitat, s'estiren també amb el temps percebut?
- c. I les persones, podríem pensar-les com coses que estan presents al llarg dels temps? Podríem dir que les coses no estan plenament davant dels nostres ulls sinó que són una mena de cucs espaciotemporals que s'estenen al llarg de la seva existència? Justifica la teva resposta.
- d. Argumenta en grup a favor i en contra, tenint en compte les característiques de: tenir consciència, i mantenir la identitat (ser igual a si mateix).
Ampliació: Pots llegir més sobre els cucs espaciotemporals en aquest article que parla del *Four-dimensionalism* de Theodor Sider:

<https://conscienceandconsciousness.com/2016/05/31/why-i-dont-believe-im-a-spacetime-worm/>

- 2. Al plafó de la noia que es renta la cara amb aigua, observeu que allò que es posa a la cara passa formar part d'ella durant un fragment de temps, i que després torna a deixar pas a ella mateixa. Penseu que el ser de cadascú està afectat per les nostres vivències? Podem dir que, de fet, som allò que ens passa? Justifica la resposta.

Què vol dir Jean-Paul Sartre en aquesta frase sobre la nostra existència?

"Potser és inevitable. Potser en realitat hem de triar entre no ser res o fingir allò que som."

Argumenta la teva resposta.

Reflexions i valoracions finals

- 1. Què us ha cridat especialment l'atenció de l'exposició? Per què?
- 2. Destaqueu les reflexions i preguntes que us semblin més rellevants plantejades o estimulades per l'exposició.

3. Què us ha aportat l'exposició als vostres interessos personals, acadèmics o professionals?
4. Modificaries, eliminaries o afegiries res de l'exposició? Justifiqueu la vostra resposta.
5. Us han semblat oportunes i interessants les activitats de la guia? Per què? Podries o voldries transformar o inventar alguna pregunta o activitat d'aquesta guia?

6. Corol·lari d'ampliació final:

Fes una dissertació que expliqui la teva posició respecte d'aquesta afirmació: **“Ets jove i no pots canviar el futur”**. Tingues en compte la visió personal i l'obra de les autores que has conegut a l'exposició.

Altres activitats i recursos al CCCB al voltant de l'exposició:

La comiquera

Un espai de creació de còmic per a totes les edats

<https://www.cccb.org/ca/activitats/fitxa/la-comiquera/240714>

ALIA: La consciència en vinyetes

Ciència i creació per a centres de secundària

amb el Center for Brain and Cognition (UPF) i l'Escola JOSO

<https://www.cccb.org/ca/activitats/fitxa/alia-la-consciencia-en-vinyetes/239616>

Lorem ipsum o cap a un luddisme cultural

Yaiza Berrocal

Com es poden subvertir les
dinàmiques de la indústria cultural
inserida en una societat de mercat?

<https://lab.cccb.org/ca/lorem-ipsum-o-cap-a-un-luddisme-cultural/>